

VAN

SLAVENMAATSCHAPPIJ

TOT

ARBEIDERSMACHT

Trouwingstraat 8

No. 1

MAART 1946

UITGEGEVEN IN OPDRACHT VAN DE
COMMUNISTENBOND „SPARTACUS”

VAN
SLAVENMAATSCHAPPIJ
TOT ARBEIDERSMACHT

INHOUD

	Blz.
Voorwoord	5
Inleiding.	
De Begrippen Macht en Heerschappij	7
Hoofdstuk I.	
De op slavenarbeid berustende heerschappijvormen	
De ondergang der antieke wereld	14
Hoofdstuk II.	
Ontstaan en wezen van de moderne staat	20
Hoofdstuk III.	
Het wezen der kapitalistische staat	
De positie van het Proletariaat	32
Hoofdstuk IV.	
Het wezen der proletarische machtsovername en de ondergang der bureaucratische machtsuitoefening	38
Hoofdstuk V.	
De grondslagen der on-bureaucratische machtsuitoefening, in 't bijzonder de vereniging van wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht in handen der producenten	
De organisatie der productie, der distributie en van het beheer	47
Slotwoord	55

VOORWOORD.

Het boekje, dat nu ter lezing voor U ligt, werd uitgegeven in opdracht van de Communistenbond „Spartacus”.

Deze bond is in Nederland ontstaan in de bezettingstijd. De directe voorganger van die bond was het „Marx, Lenin Luxemburg-front”, het M.L.L.-front, waarvan de eerste centrale leiding, op haar beurt voortgekomen uit de R.S.A.P., na een zeer actieve politieke werkzaamheid op de grondslagen van klassenstrijd en internationalisme, in Maart 1942 door arrestatie van het overgrote deel harer leden werd uiteengeslagen.

Op 13 April 1942 volgde na veroordeling tot de doodstraf, de tenuitvoerlegging van het vonnis over acht kameraden. Acht klassenstrijders, acht strijders tegen de imperialistische oorlog en het fascisme lieten het leven; hun namen zijn: Dolleman, Edel, Gerritsen, Koeslag, Menist, Schriefer, Sneevliet en Witteveen.

Vóór en na zijn meerdere kameraden gevallen. Het werk ging voort.

Maar op de 13de April 1942 leek het Derde front, leek de Spartacusgroep in Nederland, definitief terneergeslagen.

Toch is de beweging verder gegaan. Zij is politiek steeds actief gebleven. Maar ook heeft zij als marxistische stroming door een nieuwe studie van de positie en de perspectieven van het kapitalisme, de positie en de taken van de arbeidersklasse op grond van de gewijzigde verhoudingen opnieuw uiteengezet.

Als resultaat van deze studies verscheen in Januari 1944 de in December 1943 geschreven brochure: „De perspectieven van het imperialisme en de taak van de revolutionaire socialist”, Daarop volgde in Juli 1944 de brochure: „De strijd om de macht”, waarin in het bijzonder de oude en nieuwe organisatie-vormen in de proletarische klassenstrijd werden behandeld, n.l. de vakbeweging, het oude en nieuwe partijbegrip en de arbeidersraden. Thans, bij het verschijnen van dit, het derde geschrift, dat ook nog tijdens de Duitse bezetting werd samengesteld, zijn de beide voorafgaande studies uitverkocht en wordt overwogen, zo spoedig mogelijk nieuwe drukken te verzorgen.

Maar ook los van die beide brochures is ons boekje: „Van slavenmaatschappij tot arbeidersmacht” een waardevolle marxistische studie voor de wordende nieuwe arbeidersbeweging.

En wij hopen dus, dat het zal bijdragen tot een helderder begrip over de volslagen nieuwe kapitalistische wereld, waarin wij na de tweede wereldoorlog zijn terechtgekomen en omtrent de opgaven, waarvoor de arbeidersklasse en partij zijn gesteld, ook straks bij de uitoefening van de macht.

Het marxisme leeft. Het leeft voort, trots de verworping van de verouderde organisaties van de arbeidersklasse.

Het leeft voort, trots fascisme en neo-fascisme, omdat het is, de levende, zich immer vernieuwende wetenschap van de strijdende arbeidersklasse.

Het leeft, zooals ook de strijd en de organisatie der arbeiders zelf leven.

Zwak nog, maar toch!

„Trotz alledem!”

Amsterdam, Maart 1946.

DE BEGRIPPEN MACHT EN HEERSCHAPPIJ.

Inleiding.

Wij vragen ons af, hoe het eigenlijk komt, dat de in maatschappij-verband levende mensen zich over 't algemeen in een bepaald orde-systeem schikken. De onderworpenheid is zo vanzelfsprekend bij verreweg het grootste deel der maatschappij-leden, dat ze zich zelfs over de herkomst en het wezen van het alledaagse verschijnsel, dat wij het uitoefenen en erkennen van het heersersrecht noemen, geen rekenschap meer geven.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen. Er komen mensen voor, die we over het algemeen als a-sociaal aanduiden, omdat ze, gemeten aan de normale maatstaf, afwijkingen vertonen, die ons als ziekelijk of zelfs als misdadig voorkomen. Wij spreken dan van een abnormaal type en kunnen dit, in verband met dit onderzoek, buiten beschouwing laten. De kring der werkelijk a-socialen is waarschijnlijk veel kleiner dan we over het algemeen aannemen en omvat wel voor het grootste deel de groep der gevaarlijk krankzinnigen. Want ook de misdadiger kan slechts hoogst sporadisch als rechtsverkrachter „van natuur” worden beschouwd. Zijn misdadige neigingen en zijn conflicten met de maatschappij zijn in de meeste gevallen de gevolgen van de zinloosheid en de onzinnigheid waarop de geldende rechtsorde berust.

Er is nog een andere groep, die het wezen van en de beschikking over de machtsaanspraken en de machtsuitoefening niet als vanzelfsprekend ondervindt en die er zich niet zonder tegenspraak in schikt. In dit geval vindt de twijfel aan de waardevastheid en duur van de geldende machtsbegrippen zijn grond in een kritische kijk op de maatschappij, die uit de inwendige tegenstellingen van het systeem haar voedsel ontvangt. Maar ook deze groep der bewuste twijfelaars en revolutionairen, dat wil dus zeggen van die mensen, voor wie machtsaanspraak en heerschappij geen vanzelfsprekende, onveranderlijke, door de natuur gegeven voorstellingen zijn, is naar verhouding klein.

De massa van alle mensen en van alle klassen aanvaardt de alom aanwezige macht, de navolging van de door deze macht uitgevaardigde en beveiligde rechtsnormen en de navolging van de door haar gegeven bevelen als iets zo vanzelfsprekends, dat het hun niet eens meer bewust wordt. Slechts bij grote conflicten, die de maatschappij en de historie vertonen, in catastrophes en revoluties, ondergaat de bestaande machtsverhouding een door alle leden der maatschappij gevoelde, radicale verandering. Zij maakt dan plaats voor een nieuwe machtsverhouding, een op machtsaanspraak berustende heerschappij-vorm, die — meest in naar verhouding korte tijd — alle eigenschappen van een algemeen geldende wetgeving krijgt en door allen als vanzelfsprekend, minstens als noodzakelijk aanvaard wordt.

Wij willen in dit verband niet direct, of liever nòg niet, ons bezighouden met de wisseling der heerschappijvormen, maar met de begrippen macht en heerschappij als begeleidingsverschijnselen van de maatschappelijke ontwikkeling, hoe ook deze heerschappijvormen bij het wisselen der tijden geweest mogen zijn. Het gaat hier eenvoudig om de macht over anderen, steeds door een minderheid over de overgrote meerderheid uitgeoefend. Door duizenden jaren van de maatschappelijke geschiedenis heen hebben theologie en filosofie getracht de begrippen macht en heerschappij, hun herkomst en hun recht, te motiveren. Zij hebben geloofd, de oorsprong van het machtsbegrip buiten de materiële verhoudingen te moeten zoeken. Al te duidelijk dragen deze pogingen het stempel van een rechtvaardiging der bestaande verhoudingen. Zij zijn in wezen conservatief, want ze zoeken het bestaande door rechtvaardiging te behouden. Bij alle wisselingen in de philosophische systemen — dragen ze bijna alle dit kenmerk, dat zonder onderscheid alle theologische pogingen karakteriseert, en wel ook dan, wanneer de betreffende filosofie in de aangewende begrippen iedere betrekking tot bovennatuurlijke krachten vermijdt. Een rechtvaardigingspoging der bestaande machtsverhoudingen kan niets anders tot doel hebben, dan de geldende orde het getuigenis van „eeuwige geldigheid” te willen verschaffen. Eeuwig kan in de zin van deze verklaringen — die in waarheid niets verklaren — slechts de geest zijn. Maar de geest is volgens theologische opvattingen van god. Goddelijk moet het wezen der heerschappij zijn, of het moet, in de zin der filosofie, een eeuwiggeldende zedenwet inhouden, om voor alle tijden bestendigheid te hebben. En als de wisseling van de rechtsorde en heerschappij de onhoudbaarheid van zulke verklaringen bewijst, dan moeten theologie en filosofie zich op de formule terugtrekken, dat wel de uiterlijke kentekenen der macht wisselen kunnen, dat echter macht als zodanig en gehoorzaamheid aan de macht-als-zodanig, eeuwig zijn. Wij noemen deze poging van een materieel ongebonden interpretatie van het machtsbegrip (ze is geen interpretatie, want ze verklaart een onbekende grootheid door een andere onbekende grootheid) idealistisch, of ook wel metaphysisch. Idealistisch, omdat ze aan het begin, aan de oorsprong aller ontwikkeling (dikwijls erkent ze de ontwikkeling niet eens) de idee, dwz. de geest stelt. Metaphysisch nog in de meeste gevallen, omdat ze de geest de attributen der bovennatuurlijke, goddelijke herkomst toedicht. Zo filosofeert de zgn. geesteswetenschap, zo predikt de theologie over de materiële orde der dingen, waarbij ze deze materiële orde, de strijd der klassen, de strijd met de natuur om het dagelijks brood, slechts als een uiterlijk begeleidingsverschijnsel en niet als het wezenlijke, niet als het grondprincipe van alle menselijk leven beschouwen. Zo ontstond ook de filosofie der ellende, want de ellende der mensen laat zich niet loochenen, ze moet een „diepere” zin inhouden, ze moet een goddelijke oorsprong hebben, zoals ook de heerschappij, en er moet een loon buiten deze zichtbare wereld zijn voor de ellende in dit jammerdal. Tegen deze „philosophie der ellende” schreef Karl Marx „de ellende der filosofie”.

Wat is het wezen van macht en heerschappij? Zij zijn er, wij voelen ze dagelijks en ieder ogenblik. In hun minste symbolen vervullen ze de mensen met respect, met angst. Ieder, die de opvoeding van het heersende systeem genoten heeft, en niet door het leven en door studie revolutionair geworden is, die echter ook niet tot de groep der heersers behoort, siddert min of meer voor de officiële verordeningen en voor de dragers van de macht. Hoe komt het, dat enkele geuniformeerde ambtenaren in staat zijn, tegen een groot aantal demonstrerende mensen met succes op te treden? Is het alleen de angst voor de wapens? Of is het de tot gewoonte geworden onderworpenheid aan de heerschappij en haar symbolen en vertegenwoordigers?

Als we als het doel der arbeidersbeweging het veroveren van de macht door de arbeidersklasse en het uitoefenen van de macht door vrije en gelijke producenten kenschetsen, dan moeten we er ons rekenschap van geven, welke macht dit zijn zal, uit welke bronnen zij gevoed, en in welke vormen ze uitgeoefend zal worden. Macht en heerschappij zijn historische begrippen. Wij kunnen ons het toekomstbeeld der arbeidersmacht niet voorstellen, laat staan met vol bewustzijn en met aanwending van onze revolutionaire theorie en practijk het proletariaat het wezen van deze strijd-om-de-macht en zijn uitoefening voor ogen houden, zonder onszelf allereerst de historische oorsprong der heerschappij en daarmee haar begrip bij het wisselen der tijden, voorgesteld te hebben.

Wij gaan ervan uit, dat alle maatschappelijke verschijnselen berusten op de voorwaarden, waaronder de mensen de voor hun leven noodzakelijke goederen vervaardigen. Met de verandering dezer voorwaarden, waarin zich ook de ontwikkeling van de productiekrachten voltrekt, ontstaan en vergaan de organisatievormen van de menselijke samenleving. Daarbij gaat het niet om een eenzijdige verhouding tussen inhoud en vorm, dat betekent, tussen de materiële levensvoorwaarden en de formele structuur van de samenleving. Zo zeker als de formele structuur groeit uit het materiële leven, dat de mensen leiden, zo zeker is het ook, dat een zo ontstane structuur zelf materieel karakter krijgt en daarmee zelf tot oorsprongsbron van nieuwe ontwikkeling wordt. Zoals met alles hebben we ook hier met een voortdurende wisselwerking te maken. Maar het uitgangspunt, van waaruit alle verschijnselen van het maatschappelijk leven hun drijfkracht verkrijgen, blijven: aard en ontwikkelingsgraad der materiële levensvoorwaarden, waaronder de maatschappij produceert en consumeert.

Als we vaststellen, dat het begrip der heerschappij de actieve onderwerping van het maatschappelijk geheel aan zekere normen moet zijn, dan hebben we daarmee het uiterlijk verschijnsel van een maatschappelijke handelwijze aangeduid zonder over haar wezen en haar ontstaan ook maar iets gezegd te hebben. Want we weten er nog niets van, waarom deze normen, geschreven of ongeschreven wetten, conventies en voorstellingen, het bewustzijn der mensen met een gevoel van verplichting vervullen. Wij weten er nog niets van, waarom personen of personengroepen, die slechts een minderheid, meestal een naar getal zeer geringe

minderheid van de maatschappij vormen, de grote massa hun wil opleggen kunnen. Wij weten er nog niets van, waarom de massa volgt en we hebben er ook nog geen ervaring van, hoe het eigenlijk zou kunnen gebeuren, dat zij macht uitoefent. Dat zij haar besluiten tot wet maakt, dat de maatschappelijke productie aan haar wil onderworpen wordt. Wij voelen wel, dat hier verschillende machtsbegrippen aanwezig moeten zijn. Wij voelen, dat arbeidersmacht en de macht van de gehele voorbije historie, zoals ook de macht van de tegenwoordige tijd, op geheel verschillende gronden berusten moeten, of — beter — volkomen een verschillend doel dienen moeten. Wij voelen het, en het schijnt ons noodzakelijk, het historisch begrip van macht en heerschappij, dat betekent het ontstaan van macht en heerschappij en hun wisselwerking met de voorwaarden, waaronder de maatschappij voor haar levensonderhoud werken moet, nader te leren kennen. Wij kunnen geen genoegen nemen met te zeggen, dat heerschappij macht tot bevelen en gehoorzaamheid betekent. Want deze verklaring is geen verklaring. Wel kunnen we zeggen, dat onder de begrippen macht en heerschappij in eerste instantie verstaan wordt de politieke en rechterlijke wetten, waaronder de maatschappij tijdens een bepaalde periode leeft. Maar deze nadere kenschetsing van ons thema geeft ons slechts een aanknopingspunt voor dat, wat we als zichtbare en steeds voelbare uitingen van macht te zien en te onderzoeken hebben. Het is ons duidelijk, dat het in de politiek-rechterlijke uitingen van macht slechts om zekere uitdrukkingsvormen van een diepereikende afhankelijkheid gaat. Zo kunnen we over het machtsbegrip van de burgerlijke maatschappij wel zeggen, dat in haar de macht tot uitdrukking komt in bepaalde constitutionele vormen, zoals bv. parlementen en dergelijke. Maar waaróm de macht onder andere zo tot uitdrukking komt, waarvan deze machtsinstituten (voorzover ze in 't geheel nog beslissende machtsinstituten zijn) hun positie ontvangen hebben, welke diepereikende afhankelijkheid het onnoemlijke respect van het publiek voor een geuniformeerden politie-agent ontstaan liet en in het leven houdt, hierover weten we nog niets als we aan de politiek-rechterlijke competentie der machtsuitoefening denken.

Als we de veranderingen beschouwen, waaraan de politiek-rechterlijke macht in het verloop der geschiedenis onderhevig was, dan valt ons als het meest wezenlijke kenmerk op, dat het ontstaan en vergaan van zekere heerschappijvormen overeenstemmen met de veranderingen, die zich in het productiesysteem voltrokken. Zo kunnen we ten eerste in het algemeen zeggen, dat de zgn. antieke wereld, dwz. de wereld van de klassieke oudheid, voor de verzorging met voor het leven noodzakelijke goederen, in wezen berustte op slavenarbeid. De ontwikkeling van de primitieve levensverhoudingen van de historisch-bekende eerste periode der mensengeschiedenis tot aan de eeuwen der voor-Aziatische, Egyptische en Grieks-Romeinse grote politieke stelsels, wordt begeleid door de altijd sterker toename van de door slavenarbeid voortgebrachte productie en diensten. Het ontstaan van de imperia der klassieke oudheid met de hulp van de onderwerping van vreemde gebieden, heeft als voorwaarde, dat in het

in die tijd tot macht gekomen land, een verdeling der maatschappelijke arbeid tussen mannen en vrouwen, soldaten en niet-soldaten, vrijen en niet-vrijen, leiders en volgelingen, ontstond. Deze verdeling van de maatschappelijke arbeid begeleidt, in wisselwerking, de ontwikkeling der productiekrachten en der eigendomsverhoudingen. De onderwerping van vreemde gebieden, hun administratie en exploitatie heeft als voorwaarde, en ontwikkelt verder, de arbeidsverdeling, de verhoging van de maatschappelijke productiekrachten en de differentiatie der eigendomsverhoudingen. Ze eist ook in het bijzonder het ontstaan en de verbreding van een laag van administratieve en rechterlijke functionarissen. Zij eist altijd massaler werkprestaties voor de verzorging van de onproductieve lagen van soldaten, ambtenaren en priesters, die slechts mogelijk is op de grondslag van de slavenarbeid. Wij zullen later nog zien, tot welke bijzondere vormen van politieke heerschappij dit voeren moest. Hier interesseert ons vóór alles het verband tussen de maatschappelijke verdeling van de arbeid, de ontwikkeling der productiekrachten en eigendomsverhoudingen enerzijds en die der politieke machtsuitoefening anderszijds.

Allereerst stellen we de vraag, waarvan ieder wetenschappelijk maatschappij-onderzoek moet uitgaan en waarvan de beantwoording, ook in ons geval, de opheldering van het begrip heerschappij of machtsuitoefening brengen moet, namelijk op welke manier de verschijnselen van het maatschappelijk proces van elkaar afhankelijk zijn. Duidelijker gezegd: Is de politieke heerschappijvorm, dwz. de formele uitdrukking, die de machtseigendom vindt, bron der maatschappelijke veranderingen, of is de formele orde, de politieke wetgeving, een resultaat, een uitdrukking der op dat ogenblik heersende materiële verhoudingen, d.w.z. van de maatschappelijke verdeling der arbeid, van de ontwikkeling der productiekrachten, der eigendomsverhoudingen waaronder zij werken? En een tweede vraag staat daarmee in nauw verband: Voltrekt zich het maatschappelijk proces slechts in tegenstellingen, dat betekent, in een voortgezette strijd tussen bezit en bezitloosheid, tussen macht en machteloosheid? Of wordt de ontwikkeling der maatschappelijke geschiedenis in wezen gekenschetst door een harmonie van de samenleving, de verzoening van de onloochenbare tegenstellingen, door een, alle tegenstrijdigheden overkoepelende idee van goddelijke of niet-goddelijke herkomst, van de liefde of van de rechtvaardigheidsgedachte? Of bevat en ontwikkelt het maatschappelijk proces met de aanwezige tegenstellingen gelijktijdig en als gevolg, de opheffing der tegenstellingen tot een hogere eenheid, die, ofschoon ze alle tegenstrijdige elementen bevat, toch meer is dan de mechanische samenvoeging der tegengestelde elementen?

Om ons standpunt en onze methode ondubbelzinnig duidelijk te maken en daarmee ook antwoord te geven op de vraag, wat het wezen van het machtsbegrip is, moeten we deze vragen beantwoorden. Dat wij reeds nu hierop ingaan, wil niet zeggen, dat aan de beantwoording van de vraag niet een overzicht van het historisch materiaal, d.w.z. van de opgedane ervaring, zou moeten voorafgaan. Integendeel, elke conclusie, die wij trekken, moet het

resultaat zijn van ervaring. Maar doel en omvang van dit geschrift dwingen tot beknoptheid. Het doel is, de strijdende arbeidersklasse een op de historie gegrondvest politiek perspectief te bieden voor de tijd na de succesvolle beëindiging van de strijd om de macht. De hiervoor gekozen brochurevorm is noodzakelijk door de tijdsomstandigheden, die ons dwingen, studies en discussiemateriaal in de beknopte vorm van een politiek strijdgeschrift te laten verschijnen. En de hiervoor gekozen methode van het historisch onderzoek van vroegere en tegenwoordige machtsverhoudingen dient niet als bewijsvoering voor de juistheid van onze principiële opvattingen, of als bewijsvoering voor de doelmatigheid der door ons aangewende methode. De historische terugblik en het onderzoek zullen integendeel in dienst staan van het inzicht in een maatschappelijk en politiek strijdprogram. Dit strijdprogram luidt: **VEROVERING EN UITOEFENING VAN DE MACHT DOOR VRIJE EN GELIJKE PRODUCENTEN;** het luidt: **COMMUNISME!!**

De arbeidersklasse ziet, voor zover zij ontwaakt is tot klassebewustzijn, in het communisme de enige weg naar de bevrijding der wereld. Maar zij — en nog meer haar tegenstanders — zijn geneigd in het communisme niet veel meer te zien dan een verlangen, een onvervulbaar ideaal, een utopie. Tegenover deze, naar onze mening volkomen verkeerde opvatting, zetten wij het onderzoek van de historische noodzakelijkheid, krachtens welke de ontwikkeling van de maatschappelijke productie- en machtsverhoudingen de communistische oplossing als de enig mogelijke voor de overweldigende meerderheid der mensen afdwingt, hetzij dan, dat men genoeg zou willen nemen met de ondergang van de menselijke maatschappij in de barbaarsheid.

De historische ervaring, waarop onze overtuiging en de methode van ons onderzoek berusten, beantwoordt de bovengestelde vragen als volgt:

De politieke organisatievorm der maatschappij berust steeds, zoals alle verschijnselen van de zgn. maatschappelijke bovenbouw, op het fundamentele proces, waaraan de strijd der mensen met de natuur om het verkrijgen van hun levensonderhoud, onderworpen is. In dit proces voltrekt zich de verdeling van de arbeid en de splitsing van de gemeenschap in bezitters en niet-bezitters, in uitbuiters en uitgebuiten. Deze grondslag is niet stationnair. We noemen deze geen fundament, maar een fundamenteel proces, want voortdurende veranderingen, voortdurende verhogingen der krachten en voortdurende ineenstortingen, begeleiden hem en drijven hem. De golfslag van deze ontwikkeling is gedurende vele eeuwen van maatschappelijke geschiedenis van bijna onmerkbaar beweging geweest. Soms, zoals b.v. in de tweede helft van de 19e eeuw en in 't begin van onze eeuw, beweegt zich de ontwikkeling in een stormachtig tempo. De veranderingen en de wisselingen van het ontwikkelingstempo, van dit fundamentele proces, komen steeds tot uitdrukking in de politieke bovenbouw, hoewel niet altijd direct. Vaak voltrekt zich in de maatschappelijke bovenbouw, dus vooral in de politieke wetgeving, de verandering veel later, dikwijls zelfs zo laat, dat zij haast als achterhaald beschouwd kan worden. Zo was de verovering van de

politieke macht door de Franse bourgeoisie in de Franse revolutie en in de latere burgerlijke revoluties, slechts een naspel van de geschiedenis. Want de commandoposten van de werkelijke maatschappelijke macht waren reeds lang veroverd. Die posten hadden de commandanten der kapitalistische productie in handen, die met het trommelvuur van hun warenproductie de laatste basissen van feodale productieverhoudingen al lang kapotgeschoten hadden. Maar het zou verkeerd zijn te denken, dat ons antwoord, dat over de beheersende betekenis van de materiale ontwikkeling der productieverhoudingen ook voor de veranderingen in de maatschappelijke bovenbouw geen twijfel laat, geen ruimte bieden zou voor de betekenis der politieke wetgeving als ontwikkelingsbron. De politieke machtsorde, die altijd berust op de machtsorde der productieverhoudingen, is ook van haar kant als ontwikkelingsbron te beschouwen. De politieke machtsorde kan bevorderend en remmend, ook in de productieverhoudingen, zelf ingrijpen. Zoals het maatschappelijk zijn het bewustzijn bepaalt, maar een zo ontstaan bewustzijn ook zelf betekenis als uitgangspunt van nieuwe ontwikkeling, dus als materiële macht krijgen kan, zo komt ook de politieke machtsverhoudingen dezelfde geschiedenis-makende betekenis toe, ongeacht hun afhankelijkheid van de materiële productieverhoudingen en voorwaarden.

En ons antwoord op deze vraag bevat gelijktijdig het antwoord op de volgende. Alle ontwikkeling voltrekt zich in tegenstellingen, in de tegenstellingen tussen bezit en niet-bezit, tussen kracht en zwakte, in de tegenstellingen tussen de geslachten en generaties. En over deze tegenstellingen koepelt zich geen goddelijke eenheid of de eenheid van de idee. In de menigvuldigheid der verschijnselen manifesteert zich de eenheid der materie en haar ontwikkeling. Tegenstelling, tegenstrijdigheid, klassenstrijd, bezit en bezitloosheid, zij bevatten naast hun tegenstrijdigheid de voortdurende wisselwerking, die alle verschijnselen in de natuur en maatschappij kenschetst. Deze wisselwerking sluit een eenzijdige, mechanische afhankelijkheid uit, zij omvat met al zijn tegenstrijdigheden de eenheid van het maatschappelijk proces. Het is de eenheid van het maatschappelijk proces, die ons aanleiding geeft, de blik op de toekomstige machtsorde van de arbeidersdemocratie en haar historische gebondenheid aan het verleden en het tegenwoordige te richten. Van deze arbeidersdemocratie scheidt ons de sociale revolutie. Revolutie en strijd om de macht, die de tegenwoordige maatschappij uit haar voegen rukken en de arbeid en het denken de principieel-nieuwe, de communistische richting geven zullen, hebben hun wortels in dezelfde maatschappelijke bodem, waarop tot nu toe klasse-onderdrukking en uitbuiting gegroeid zijn. De rijkdom, waarmee de arbeidersmacht der toekomst de menselijke behoeften bevredigen kan, heeft in de voorbije ontwikkeling zijn productieve en technische voorwaarden verkregen. Deze voorwaarden, die uit de boeien van een door het kapitalisme beheerste maatschappij bevrijd worden, maken nu reeds de voorstelling van een communistische toekomst, tot een reëel-politieke gedachte.

HOOFDSTUK I.

De op slavenarbeid berustende heerschappijvormen.

De ondergang der antieke wereld.

In de bewoners der antieke wereld leefde de voorstelling van een maatschappij zonder macht en zonder onderwerping. Deze voorstelling miste het karakter van historische exactheid. De historische kennis van de oudheid was even begrensd als de middelen van onderzoek, die bij de toenmalige ontwikkeling der maatschappelijke productiekrachten en van de „levensruimte” der antieke maatschappij, de mensheid ter beschikking stonden. In de gebieden om de Middellandse Zee leefden de volkeren, wier komen en gaan wij vooral als de geschiedenis der antieke wereld beschouwen. Bij de enge begrenzing der verkeerstechniek bestond er tussen de wereld der Middellandse Zee-landen aan de ene kant en de gebieden aan de overzijde der Zuilen van Hercules (tegenwoordig de Straat van Gibraltar) en de oude culturen van Indië en China aan de andere kant, slechts zelden contact. Slechts de grote imperia der antieke wereld, het Rijk van Alexander de Grote en de Romeinse Rijken, overschreden de grenzen, die om de wereld van de Middellandse Zee getrokken waren.

Het was een wereld op zichzelf, wier bewoners in de Middellandse Zee de „wereldzee”, in haar kusten de aarde en in de volkeren dezer kustlanden het mensengeslacht zagen. Dit mensengeslacht onderscheidde zij in „wij” en „de barbaren” en in „vrijen” en „slaven”. In zijn aanspraak op wereldheerschappij noemde het oude Rome de Middellandse Zee „Mare nostrum”, onze zee. Ze was de zee, de enige, waarvan de Middellandse Zee-volkeren een duidelijke voorstelling hadden. Het was de zee, die hen van elkaar scheidde, of hen met elkaar verbond, die hun roeiboten en zeilschepen droeg of opslokte, die hun leven en dood betekende, die voor hen tot symbool der bestendigheid en der verandering werd. Het woord voor „zee” was in de Semitische taal tegelijk het woord voor „Westen” (Majim). Daar ging de zon onder, daar, aan de grens van deze zee was tevens het einde der wereld. Wat aan de andere zijde dezer grens lag, was onbekend, vreesaanjagend en niet met de bekende maatstaven te meten.

Tussen de grenzen dezer enge wereld streken de mensen tegen de natuur om hun levensbehoeften. De natuurlijke gesteldheid van de bodem, zijn vruchtbaarheid en dorheid, de nabijheid of afstand van de zee en der grote rivieren waren de materiële voorwaarden, waaronder deze strijd gestreden moest worden. Deze strijdvoorwaarden beslisten over de verdeling van de maatschappelijke arbeid, de verdeling van de functies, naar ouderdom en geslacht eerst, naar sterkte en zwakte, naar bezit en bezitloosheid, naar macht en onmacht, naar vrijheid en onvrijheid, naar klassen. De begrenzing van de „levensruimte” besliste over de snelle opvolging, waarin de Rijken elkaar vervingen, waarin, in enkele

eeuwen, Egyptenaren, Babyloniërs, Assyriërs, Perzen, Grieken en Romeinen „ferro ignique”, te vuur en te zwaard, elkaar de gebieden dezer enge wereld ontrukten, en hun bewoners van heren tot slaven maakten. En de laatsten in deze rij, de Romeinse kohorten, droegen hun vaandels over de grenzen van deze „wereld” heen naar Gallië tot aan de grenzen van Germanië, en over de zee naar Britannië. Deze veldtochten van het Romeinse imperialisme waren het begin van het einde der antieke wereld. Ze waren de laatste poging het chronisch-geworden gebrek aan slavenhanden te overwinnen. Maar ze openden de grenzen der oude wereld voor de „barbaren”. Uit de onderworpenen werden veroveraars, uit de militaire grensposten aan de Rijn en in de Alpen, uit de „bruggehoofden” van het Romeins imperium ontstonden de invalspoorten, waardoor de zonen van de vreemde volkeren, eerst als krijgsgevangen slaven-soldaten, dan als veroveraars, het Romeinse rijk binnentrokken. Over de „limes”, de wallen van het Romeinse rijk tegen de „barbaren” stormden de volksverhuizingen heen, zij begroeven onder hun golven de antieke wereld, haar materiële levensvoorwaarden en haar voorstellingen.

In deze antieke wereld hebben verscheidene vormen van machtsuitoefening elkaar afgelost. Begrippen, waarvan wij ons ter onderscheiding tegenwoordig nog bedienen, stammen uit de voorstellingswereld der antieken, ze zijn in de meeste gevallen woordelijk overgenomen. Hierin komt tot uitdrukking, dat de vormen der heerschappij op elkander gelijken of dezelfde zijn, dat onder en in deze vormen macht uitgeoefend wordt. Meer niet. Want de maatschappelijke grondslag, de ontwikkeling der maatschappelijke verdeling der arbeid en der productiekrachten, van de materiële inhoud dus van het maatschappelijk leven, is in wezen veranderd, ook al noemen wij zijn uiterlijke vormen met gelijkkluidende of dezelfde namen. Maar macht bestond toen, evenals heden, macht van bezitters over niet-bezitters. En de voorstelling van macht, van zijn onvermijdelijkheid en zedelijke noodzakelijkheid, de voorstelling van het recht op macht en van de plicht tot onderwerping, dit alles bestond toen evenals nu.

In de mensen der antieke wereld leefde, zooals wij aan het begin gezegd hebben, nog de voorstelling van een maatschappij zonder macht, zonder vrees. Een voorstelling zonder „wetenschappelijke” motivering of ervaring, een voorstelling, die voor ons nauwelijks de betekenis van een „herinnering” bezit. „Herinnerden” de mensen zich een gemeenschap zonder macht? „Herinnerden” zij het zich, omdat van generatie tot generatie de overlevering verhaalde van een gouden tijdperk? Wij willen dit niet beweren en het komt ons ook niet als beslissend voor. Wezenlijk schijnt ons, dat zulke voorstellingen leefden, overal, in de sagen, liederen en gedichten. Onder de druk der macht, der heerschappij van enkelen over velen, der tyrannen over het gehele volk, der aristocraten over de massa, der patriciërs over de plebejers, der vrije burgers over de heloten en slaven, wordt de voorstelling der onderwerping tot een „tweede natuur”. En tegelijkertijd dromen de mensen van het paradijs der geweldloosheid. Soms ontwakten zij uit de droom onder de zweepslagen der macht en der nood. Dan willen zij het geweld met geweld keren, dan storten de muren in, die de

natuur of god opgericht zou hebben, dan verbreken de onderdrukten hun juk, dan maakt de ene vorm van machtsuitoefening plaats voor een andere. Dan heersen storm en revolutie.

In de „stabiele” tijden dromen de onderdrukten en vluchten uit de hardheid van het dagelijks leven in de sagen en liederen, die van een „gouden tijdperk” spreken. Zo dichtte Ovidius in zijn „metamorphosen”, dat in het begin het gouden tijdperk stond, waarin zonder wrekers, uit eigen wil en zonder wet gedaan werd, wat goed en recht is, Straf en vrees waren er niet... En de filosofen en theologen van die tijd antwoordden hem: „Niets deugt er van de heerschappij van velen; èen moet heerser zijn, èen koning.”

Wij kunnen binnen het raam van dit geschrift slechts met weinig voorbeelden trachten aan te tonen, hoe in de antieke wereld inhoud en vormen der macht en heerschappij zich ontwikkelden, waarom voor haar de slavenarbeid de levensgrondslag vormde. De geschiedenis der oudheid, zoals wij ze leren kennen of geloven te kennen, is de geschiedenis van steden. Dit geldt niet alleen voor de z.g. Stad-Statens, zoals Athene, Sparta, Milete, Corinthe, e. a.

Het geldt ook voor de grote Rijken, wier ontstaan, bloei en ondergang met het lot van steden verbonden is, Niniveh, Babylon, het Egyptische Thebe, Rome, Byzantium, Carthago; in deze en andere stadsnamen ligt voor ons de antieke geschiedenis besloten. Van het leven der mensen op het land weten we weinig. En de talen der oudheid, hun formuleringen en uitdrukkingswijzen bevestigen, dat het de steden zijn, waarin zich het leven van die maatschappij manifesteert. „Polis”, het Griekse woord voor „stad”, is tevens het woord voor „staat”, „civitas”, het latijnse woord voor „burgerij” is ook het woord voor „staat”. De namen der steden waren de gangbare namen voor de staten: Rome, Athene, Sparta, Carthago. En toch waren al deze gemeenschappen gegroeid uit boerengemeenschappen. Hun steden, hun „oppida” (latijn: versterkte plaats-stad) waren oorspronkelijk opgericht als toevluchtsorten, waarin de boeren met hun have vluchten konden, als gevaren hen bedreigden. Hier, op de heuvelen waren ze beschut tegen overstromingen of vijandelijke naburen. Hier deponeerden zij hun voorraden voor slechte jaren, spoedig ook voor de ruil tegen vreemde producten. Hier, in de versterkte plaatsen, ontstond het handwerk, dat de boeren verzorgde voor hun werk en oorlog. Hier, in de steden, onstond een laag, die als handwerker, handelaar, - en vaak nog tegelijkertijd grondbezitter - eerst een leidende, dan een overheersende rol begon te spelen. Deze laag bracht de burgerlijke en militaire leiders, priesters en geleerden voort. Zo ontstond de scheiding tussen stad en land, tussen arbeid en politiek bewind in de ruimste zin des woords, tussen rechten en voorrechten. De stad werd tot heerseres van het land, binnen haar muren voltrok zich de scheiding tussen plebejers en patriciërs, tussen werkende vrijen en geprivilegieerde beheerders en leiders. Het leven, dat evenals tevoren, op de voortbrengselen van het land berustte, concentreerde zich in de stad. Op het land bleven de onontwikkelsten; de landbevolking gold als achtergebleven, slechts instaat tot de eenvoudigste arbeid en tot gehoorzaamheid. Deze verschuiving naar de stad, de massatrek naar de stad, de differentiëring der stedelijke beroepen, het ontstaan en groeien der stedelijke markten, de steeds

groter verwijdering tussen het zelf-arbeiden en het beheren, dit alles besliste over de verdere ontwikkeling.

De stad moest leven van dat, wat het land voortbracht, maar ze werkte als magneet op de landelijke bevolking. Wie even kon, wilde aandeel hebben in de voorrechten en verlichting, die het leven in de stad bood. Misschien kon de zoon schrijver, of zelfs priester worden. Het land had werkkrachten, de stad levensmiddelen nodig. Zo werd de arbeid op het land afgedwongen, met geweld afgedwongen door militaire onderwerping van „eigen” en vreemde gebieden, waarvan de bewoners tribuutplichtig, tot slaven gemaakt werden. De stedelijke honger naar levensmiddelen ontwikkelde het slavenwezen en de handel der stad, de militaire en politieke organisatie der stad-staten der antieken, en niet minder van de grote Rijken en imperia der oudheid. Het land voedde de stad, het eigen land, daarna ook het vreemde, het onderworpen. Bebouwd werd het door slaven, „eigen en vreemde”, want de „vrije” handel kon geen vervanging leveren voor de producten van het eigen land: De handel kon helpen, aanvullen, hij kon de groeiende behoeften aan luxe in de stad bevredigen. Maar het brood moest van het land komen, het vlees van de eigen kudden, de groenten uit de eigen tuinen. De boerenstand werd kleiner en kleiner, Rome liet uitgediende soldaten zich vestigen op het land om dit kwaad te keren. Het hielp niet. Slaven waren het arbeidsmateriaal, dat men behoefde. Dus slaven „maken” moest men door gewelddadige onderwerping van andere volkeren en stammen en door vrijheidsberoving of vrijheidsvermindering der eigen bevolking. De groei en de differentiëring van het stadsleven, de steeds verdergaande verwijdering der maatschappelijke toppen van het zelf-arbeiden, stemden overeen met de ontwikkeling en de veranderingen, waarvan inhoud en vorm afhankelijk waren van de macht en de uitoefening van de macht.

In het begin waren de „steden” in hun bestuurs-samenstelling een spiegel van boers-democratische traditie. Er werd nog gemeenschappelijk beraden en besloten. Tot in de tijd van het Romeins imperium bleef de formule „Senaat en Volk van Rome” (S.P. Q.R.) bestaan, die wij nog van de vaandels der Romeinse kohorten kennen. Op de markt in Athene kwamen de burgers bij elkaar, kozen hun bestuurders en spraken recht in het zogenaamde schervengerecht, waaraan alle vrijen deelnamen. Maar meer en meer omvatten de instellingen en rechten der „volksheerschappij” nog slechts een minderheid der bevolking. Slaven en half-slaven hadden geen recht. Bezitloze of weinig bezittende vrijen droegen hun recht over aan „gedelegeerden”, aan de machtigen, aan de „besten”, d.i. de Aristoi, d.i. de aristocraten, de patriciërs, de geleerden, de priesters. In 't eerst kozen ze den legeraanvoerder nog uit de kring der „besten”, maakten hem voor de tijd van nood tot alleenheerser. Tenslotte lieten ze hem in functie, een functie, die het begeerde doel der aristocraten werd, der niet-meer-zelfwerkenden; van de eigenaars van grote landgoederen, die door slaven bewerkt werden; van de schepen, die door slaven geroeid werden.

Democratie, aristocratie, alleenheerschappij der antieken, in hen manifesteert zich de formele uitoefening van de macht als uitdrukking der interne ontwikkeling van een op slavenarbeid berustende